

АРХІЛОХ

Архілох [(грецьк. Ἀρχιλόχος) бл. 689 — бл. 640 до н. е.] — давньогрецький поет, один із зачинателів декламаційної лірики; писав ямби, елегії, гімни, байки.

Ім'я	Архілох
Дата народження	бл. 689 до н.е.
Місце народження	о. Парос, Греція
Дата смерті	бл. 640 до н. е.
Місце смерті	о. Наксос, Греція
Місце поховання	
Alma mater	
Напрями діяльності	поет

ЗМІСТ

1. Життєпис
2. Творчість
3. Цитати
4. Визнання
5. Твори
6. Література

Життєпис

Народився на о. Парос і був позашлюбним сином заможного купця Телексіла та його рабині, фракіянки Есіпо. Мав права громадянина Паросу, але, як незаконнонароджений, не міг успадкувати батькового майна, тому заробляв собі на хліб як вояк-найманець (звідси його знамените «хліб мій на списі замішений»).

Багато мандрував, значну частину життя провів у колонії паросців на о.

Тасос, воював із тамтешніми й сусідніми фракійськими племенами, брав участь у військових операціях на островах Фасос і Евбея, побував у Фракії та еллінській колонії «Велика Греція» (Південна Італія).

Із його ім'ям пов'язана перша точна дата в історії давньогрецької літератури: він описав повне затемнення сонця, що відбулося 5 квітня 648 до н. е.

Загинув у битві з мешканцями о. Наксос.

Творчість

Сповнене смертельних небезпек життя найманця, а також особистісні риси Архілоха вплинули на тематику й пафос його творів, що насичені бурхливими суперечливими емоціями і часто адресовані конкретним історичним особам. Примхам долі він протиставляв мужність, стійкість й усвідомлення ритму («кроку життя»), який лежить в основі життя людини. Тематично-поетикальний діапазон творів Архілоха простягається від щирого кохання до не менш щирої ненависті, від чіткої ритмічності — до м'якої мелодійності.

Його вірші, що дійшли до нас лише в уривках, Олександрійські вчені розподілили за *жанрами*:

- *ямби*;
- *еподи*;
- *гімни*;
- *триметри*;
- *елегії*.

Архілох першим із-поміж еллінських поетів почав перетворювати насмішкуваті й дошкульні викривальні народні куплети на *ямбічну поезію*,

у якій сатира, викриття та інвектива (персонально зорієнтована насмішка) використовувалися в полеміці щодо суспільних та особистісних проблем. Це нововведення згодом підхопили його послідовники, зокрема грецькі комедіографи 5 ст. до н. е. (передовсім *Арістофан*).

Популярність здобув передовсім завдяки дошкульним та саркастичним *ямбам*, присвяченим історії його палкого кохання до красуні Необули, із якою він хотів одружитися. Її батько Лікамб, спочатку погодившись на цей шлюб, несподівано порушив клятву. Ображений і принижений, поет не вибачив зради і висміяв клятвовідступників у віршах. Необула, яку він колись пристрасно кохав, тепер викликала в нього зневагу. Тут Архілох чи не вперше у світовій літературі зобразив суперечливу природу кохання, яку пізніше римський поет *Катулл* втілює у знаменитій поетичній формулі «ненавиджу і люблю» (лат. «*Odi et amo*»). За переказами, ямби Архілоха довели Лікамба та його дочок до самогубства (швидше за все, це вигадка, яка підкреслює силу слова).

Був видатним *реформатором* традицій еллінської літератури.

- Відкинув притаманну ще Гомерові ідеалізацію персонажів. Він цінував не зовнішню красу бійця, а його стійкість у бою: «Не люблю провідця війська, що ставним удавсь і крок / Ставить пружно, крутить кучер, заріст, знай, підрівнює. / Краще — хай він низькорослий, кривоногий хай, але — / Хай в бою стоїть несхитно, в грудях серце — рівно б'є» [2; 45].

- Протиставив еллінській формулі «зі щитом або на щиті» («*Ἄν τὰν ἢ ἐλί τᾶς*», тобто «перемога або смерть») іншу позицію: «Хтось із сайців щитом моїм нині хизується, певно: / Славний був щит, але ба, кинуть в куці довелось — / Душу зате я зберіг, ну а щит? Та що мені щит той? / Хай собі!.. Інший куплю — гіршим не буде, либонь» [2; 32]. За

переказами, ці рядки обурили спартанців: коли поет прибув до Спарти, вони його випровадили, бо той, нібито, зганьбив кодекс воїна та військову доблесть. Проте така позиція аж ніяк не означала легкодухості сміливого воїна Архілоха, а лише засвідчувала реалістичне тлумачення ним героїзму: бувають обставини, коли треба не «солодко й красиво вмерти» (Горацій), а вижити, аби продовжити боротьбу.

- Якщо персонажі Гомерової «Іліади» мріяли про посмертну славу у нащадків (Гектор: «Тільки коли б мені тут без борні не загинуть, без слави... / Виконать діло велике на спогад далеким нащадкам!..»), то Архілох заявив: «Хто помер, той не дождеться ні пошани в громадян, / Ні хвали: живі — в живих ми ласки квапимось собі / Запобігти; жереб мертвих — щонайгірший був і є» [2; 50].

Архілох створив віршові форми і розміри, які дали щедрий ужинок в античній літературі (напр., т. зв. «архілохову строфу», яку використовував Горацій). Він знаходив яскраві порівняння та метафори: «На обрії он з моря, мов осла хребет / Зіп'явся острів, диким лісом вінчаний» [2; 35] або: «море пишно закучерявилось» [2; 27] та ін.

Писав також епіграми та байки. Так, у байці «Лисиця та Орел» ідеться про те, що Орел цинічно порушив угоду про дружбу з Лисицею, поласувавши під час її відсутності лисенятами та нагодувавши їхнім м'ясом орлят. Він знав, що Лисиця не дістанеться до його гнізда на високій скелі, тож відверто знущався з неї. Проте Лисиця поскаржилася Зевсові, і той покарав клятвовідступника (дехто з дослідників убачає тут алегорію конфлікту А. з Лікамбом): Орел украв із жертovníка Громоверхця шматок м'яса, до якого прилипла жарина, що запалила орлине гніздо. Під час пожежі звідти повипадали орлята, і Лисиця їх з'їла.

А. одним із перших створив образ поета-воїна («Я — Еніалію-владарю списом служу, та не менше / Знаюсь на тих, що од Муз, солодкомовних дарах» [2; 29]), як одне з джерел майбутнього продуктивного поетичного паралелізму “слово — зброя” (пор. в укр. поезії: “слово — криця” (Леся Українка); “стилет — стилос” (Євген Маланюк) та ін).

Цитати

Серце, серце! Біди люті звідусіль тебе смутять —
Ти ж відважно захищайся, з ворогами позмагайся.
Хай на тебе скрізь чатує ворожнеча — завжди будь
Непохитне. Переможеш — не хвались відкрито цим,
Переможене — удома в самотині стримуй плач.
Радість є — радій не надто, є нещастя — не сумуй
Понад міру. Вмій пізнати зміни в людському житті.

(Архілох. Серце, серце!... / Кочур Г. Третє відлуння. Поетичні переклади. К. : Український письменник, 2008. С. 34).

Хліб мій на списі замішений; теж і вино я на списі
Маю ісмарське, і п'ю, спершись на списа також

(Архілох. Хліб мій на списі замішений... / Кочур Г. Третє відлуння. Поетичні переклади. К. : Український письменник, 2008. С. 34).

Визнання

Творчість Архілоха греки вважали вершиною еллінської лірики, прирівнюючи її до творчості Гомера (як вершини еллінського епосу).

На о. Парос збудували святилище, від якого збереглися уламки з написами, де зафіксовані факти біографії та уривки творів поета. Зокрема там знайдено напис, який засвідчує культ Архілоха-героя.

Його поезія мала значний вплив на творчість *Алкея, Анакреонта, Сапфо, Піндара, Софокла, Евріпіда, Каллімаха*.

В *«Антології Палатинській»* уміщено чимало *епіграм*, присвячених поетові.

У римській літературі на твори Архілоха орієнтувалися *Катулл, Луцій, Горацій*.

Українською мовою його поезії перекладали А. Білецький, Г. Кочур, В. Маслюк, А. Содомора.

Твори

1. Архілох // Кочур Г. Третє відлуння. Поетичні переклади. К. : Український письменник, 2008. С. 34.
2. Архілох. Хліб на списі: фрагменти віршів / Переклад з давньогрецької, передмова, коментарі Андрія Содомори. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 196 с.

Література чи не логічніше – за алфавітом?

1. Ярхо В. Н., Полонская К. П. Античная лирика. М. : Высшая школа, 1967. 212 с.
2. Архилох, поэт и гражданин // Боннар Андре. Греческая цивилизация. М. : Искусство, 1995. С. 66 – 81.
3. Архілох // Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література : підручник для ВНЗ. К. : Либідь, 2008. С. 163–166.
4. Зварич В. З. Архілох // Лексикон античної словесності / за ред. М. І. Борецького, В. З. Зварича. Дрогобич : Коло, 2014. С. 91– 92.
5. Ковбасенко Ю. І. Архілох // Антична література : посібник для студентів. К. : КУБГ. 3-тє вид., випр. і доповн., 2015. С. 88 – 91.